

MÜASİR TƏLİM TEXNOLOGİYALARININ TƏLİM PROSESİNDƏ ROLU

Nərmin Müzəffər qızı Əliyeva

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Xülasə: Məqalədə müasir təhsilin təlim texnologiyaları haqqında zəruri məlumatlar öz əksini tapmış, bu işdə nəzərə alınmalı və diqqət yetirilməli olan məsələlər barədə məsləhət və tövsiyələr verilmişdir.

Açar sözlər: müasir texnologiyalar, interaktiv, əqli hücum, fəaliyyət, təfəkkür.

Azərbaycan təhsil sisteminin dünya təhsil sisteminə yaxınlaşması, uzlaşması, inteqrasiyası artıq dönməz şəkil almışdır. “Azərbaycan Respublikasında Ümumi Təhsilin Konsepsiyası (Milli Kurikulumu)” respublikanın bütün ümumtəhsil müəssisələrində öz tətbiqini geniş şəkildə tapmaqdadır. “Milli Kurikulum” müəllim fəaliyyətində, öyrətmə metodlarında, öyrənmə səriştəliliyində, mənimsəmə və tətbiq edə bilmək qabiliyyətində ciddi dönüş yaradılmasının çox mühüm metodlarını təklif və tələb edir.

Artıq hər hansı bir fənni şagirdə təkcə yaddaşa əsaslanmaqla mənimsətmək mümkün deyildir. Bu proses yaddaş, idrak, məntiq və təfəkkürün birgə tətbiq olunmaqla həyata keçirilməsini vacib edir. “Milli Kurikulum” müasir təhsil sistemində müasir təlim metodlarının, müasir təlim texnologiyalarının, müasir yanaşmaların və s. tətbiqini tələb edir. Kimya fənninin tədrisi də digər təbiət fənləri kimi müasir təlim üsulları ilə həyata keçirilməlidir.

Hazırkı dövrdə Azərbaycanın təhsil sistemində zəruri islahatın aparıldığı bir şəraitdə tədris proqramlarının təkmilləşdirilməsinə, yeni dərsləklərin yazılmasına böyük ehtiyac duyulur. Dünyada gedən qloballaşma və Azərbaycan təhsil sisteminin Avropa təhsil sisteminə inteqrasiyası təhsil sistemində yeni təlim texnologiyalarından, fəal və interaktiv təlim metodlarından, yeni texnologiyalardan istifadə edilməsini tələb edir. Pedaqoji texnologiya dedikdə, əvvəlcədən verilmiş xarakteristikalar üzrə kompüter təlimi üçün işlənib hazırlanmış optimal didaktik proseslər başa düşülür. Həmçinin, pedaqoji texnologiyalarla təlim prosesinin idarə olunmasına, təlim texnologiyalarının spesifik əlamətlərinə görə təhsildə xüsusi diqqət ayrılmışdır.

Pedaqoji texnologiyalar pedaqogikanın bir predmeti kəni XX əsrin 30-cu illərindən meydana gəlmişdir. İlk dəfə olaraq pedaqoji texnologiyalar ABŞ-da təlimin audivizual proqramının qəbul edilməsi ilə başlayır. İnkişaf etmiş ölkələrdə pedaqoji texnologiyaların kütləvi tətbiqi isə keçən əsrin 60-cı illərindən başlanılmışdır.

Hazırda dünyanın bir çox ölkələrinin orta məktəblərində pedaqoji

texnologiyalardan istifadə edilir və bu istiqamətdə artıq böyük uğurlara nail olunmuşdur. Pedaqoji texnologiyaların tarixi, inkişaf yolları və onların təlim prosesində sistemli istifadəsi haqqında ətraflı məlumatı texnika elmlər doktoru, professor Abdulla Mehrabov, psixologiya elmləri doktoru, professor Əbdül Əlizadə, pedaqoji elmlər doktoru, professorlar Yəhya Kərimov, Əmrulla Paşayev, pedaqoqika üzrə fəlsəfə doktoru Ənvər Abbasov, pedaqoji elmlər namizədi Akif Əliyev vermişdir.

Akademik A.Mehrabovun, dosent Ə.Abbasov, aparıcı mütəxəssislər Z.Zeynalov və R.Həsənovla birgə hazırladıqları “Pedaqoji texnologiyalar” (“Mütərcim nəşriyyatı, Bakı, 2006) monoqrafiyasında pedaqoji texnologiyaların sosial mahiyyəti geniş şərh olunur.

Pedaqoji texnologiyalar yalnız təhsilin elementi kimi deyil, həmçinin onun məqsədi, məzmunu, prosesi və nəticəsi kimi xidmət göstərir.

Texnologiya yunan mənşəli söz olub, sənətə sistemli yanaşma deməkdir.

Burada yanaşma dedikdə, problemlərə yönəlmiş, müəyyən prinsiplər əsasında idarə olunan yollar və vasitələr başa düşülür. Başqa sözlə, texnologiya müəyyən sahələrdə biliklər sisteminin tətbiqi nəticəsində xüsusi metodlardan istifadə edərək tapşırığı yerinə yetirmək tərzini kimi dərk olunur. Təhsil texnologiyaları təhsil sahəsinin özünəməxsus xüsusiyyətlərini müvafiq yanaşmalardan və metodlardan istifadə edərək inkişaf etdirilməsinin nəticəsi kimi, tədris texnologiyaları isə tədris prosesinin xüsusiyyətlərini müvafiq metodlardan istifadə edərək təlim prosesinin həyata keçirilməsinin təşkili kimi başadüşülməlidir. Təlim texnologiyasını təhsilin məqsədi, məzmunu və metodları baxımından müxtəlif yanaşmada qəbul etmək olar.

Təhsilin məqsədi kimi təlim texnologiyasını fənnləri tədris etmək və öyrənmək; elmi, analitik, refleksiv və yaradıcı təfəkkür bacarıqlarını, problemi həll etmə qabiliyyətlərini inkişaf etdirmək; beynəlxalq səviyyədə münasibətlər yaratmaq; insanlara və cəmiyyətə xeyir verə bilən şəxsiyyət formalaşdırmaq kimi başa düşmək olar.

Təlim texnologiyasını təhsilin məzmununun ifadəçisi kimi belə qəbul etmək olar ki, təlim texnologiyaları əsas təlim vərdişlərinə daxil olmaqla öyrənilən fənnlərə aid geniş məlumatları əldə etməyə imkan verir, yüksək səviyyəli təfəkkürü, əməkdaşlığı və problemlərin həllini təmin edir.

Təlim texnologiyasına təhsil metodları kimi yanaşdıqda belə hesab etmək olar ki, onlar tədris və təlim üçün güclü bir alətdir. Ümumilikdə təlim texnologiyası təlim prosesi və onun nəticəsi zəminində belə başa düşülür ki, təlim texnologiyalarının funksiyaları təhsil prosesinin hər bir aspektində mövcuddur və hər bir mərhələdə, fəndə, pillədə öz əksini tapır.

Ümumiyyətlə, pedaqoji texnologiya mahiyyət etibarı ilə təlim-tərbiyə prosesinin layihələşdirilməsinin sistemli metodu kimi səciyyələndirilir.

Təlim prosesinin mahiyyəti, təlim metodlarının məzmunu ictimai şərait inkişaf etdikcə dəyişdiyindən, Azərbaycan Respublikası azad, müstəqil inkişaf yoluna keçdikdən sonra inkişafın xarakterinə uyğun olaraq təlim metodları da forma və məzmunca yeniləşməyə başlamışdır. Cəmiyyət müstəqil düşünən, kamil, rəqabətəqabil şəxsiyyət, yaradıcı insan yetişdirməyi problem kimi təhsil müəsisələrinin qarşısında qoymuşdur. Bu vəzifələri həyata keçirmək, reallaşdırmaq inkişaf etmiş qabaqcıl ölkələrdə mövcud olan fəal təlim metodlarından, milli-mənəvi dəyərləri nəzərə alaraq istifadəni zərurətə çevirmişdir.

Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində İslahat Proqramı yeni təlim metodlarından, təlim texnologiyalarından istifadənin elmi, pedaqoji - psixoloji əsaslarının işlənilməsinə əsas problem kimi qarşıya qoymuşdur. Təhsil sistemində yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi təlim prosesinin səmərəliliyini, keyfiyyətini yüksəldən əsas amil olduğundan, belə nəticəyə gəlmək olar ki:

- tədris prosesi nəticəyönümlü proses olduğundan, məqsədi əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş və şagirdə istiqamətlənmiş təlim həyata keçirilməlidir;
- tədris və təlim bir-biri ilə sıx bağlı olduğundan daim qarşılıqlı əlaqədə götürülməlidir;
- tədris prosesi hər birinin öz rolu və statusu olan bir neçə fərdlərin əməkdaşlığından irəli gələn sosial bir proses olub inkişaf rejimində fəaliyyət göstərməlidir;
- tədris prosesi qarşılıqlı əlaqələrin xarakterindən, mühitin xüsusiyyətlərindən, təhsil müəsisələrinin əhatəsindən asılı olub onların daxili quruluşundan irəli gələn verbal və sensor davranışların məcmusunu özündə birləşdirməlidir.

Müəllimlər yeni texnologiyalardan istifadə etməklə dərsləri daha maraqlı edən, şagirdləri, əsasən, sağlam mühakimələr irəli sürməyə, sonradan real həyata tətbiq edəcəkləri məzmunu başa düşməyə yardım edən mühüm vasitələrə çevirə bilərlər. Deməli, yeni təlim metodları təhsilin məzmununu daha yaxşı mənimsəmək və şagirdlərin müstəqil cavab vermək məqsədi ilə tələb olunan təfəkkür prosesini inkişaf etdirmək üçün çox faydalıdır.

Yeni təlim texnologiyalarının üstün cəhətlərini prof. Ə.Ağayev belə göstərir: "...dərs tam fəallıq şəraitində keçir, təkcə müəllim deyil, şagirdlər də yaradıcılıq axtarışında olurlar, müstəqil düşüncə tərzini formalaşdır, təşəbbüskarlıq, yeniliyə meyillilik güclənir".

Təlim prosesini aktivləşdirmək üçün düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək, yaradıcılığa həvəsləndirmək və öyrənməyə maraq yaratmaq məqsədini güdən müəllim, şagirdi təlimə cəlb edəcək müəyyən metod, texnika və proseduralardan istifadə etməlidir. Şagird təliminin fəal iştirakçısı olmaq üçün hazırlanmalıdır. Müəllim şagirdə dünyanı başa düşməkdə və qazandığı bilikləri real həyat şəraitinə tətbiq etməkdə yardım göstərməlidir. Yeni texnologiyalar

tədris strategiyasının yerinə yetirilməsinə istiqamətləndirildiyindən, onlar nəzərdə tutulmuş təlim məqsədlərinə nail olmaqda əsas alət rolu oynayır.

Yeni texnologiyalar bir sıra xüsusiyyətləri ilə ənənəvi təlim metodlarından fərqlənir: şagirdlərin tədqiqat fəaliyyətinə cəlb edilmələri, müəllim tərəfindən problemlə şərəitin yaradılması, biliklərin şagirdlər tərəfindən müstəqil əldə edilməsi və s. Qeyd edilən xüsusiyyətlər bəzi ənənəvi təlim metodlarında da olmuşdur, lakin yeni təlim metodları bütövlükdə göstərilən xüsusiyyətlərə əsaslanır.

Araşdırmalar göstərir ki, yeni təlim texnologiyaları aşağıdakı prinsiplərə əsaslandıqda şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirməyə imkan verir:

- ✓ tərəkürün inkişafına səbəb olacaq konstruktivizm;
- ✓ şagirdlərin sosial inkişafına səbəb olacaq kooperativ təlim;
- ✓ biliklərin müstəqil əldə edilməsi üçün şərəitin yaradılmasına;
- ✓ bilik və bacarıqların müstəqil şəkildə əldə edilməsinə;
- ✓ müəllimin təşkilatçı, koordinator, bəzi hallarda arbitr rolunda çıxış etməsinə.

D.Kappana görə konstruktivizm - öyrənənlərin biliklərə özlərində əvvəllər mövcud olan və təcrübələrdən əldə etdikləri yeni ideya və ya nəzəriyyələrlə əlaqələndirməklə yiyələnməsi prosesidir. Konstruktivizm bəzən yaradıcılıq kimi də səciyyələndirilir. Konstruktivizm belə bir ideyaya əsaslanır ki, bilik qurulur, kəşf edilir, yaradılır. Bilik passiv şəkildə alın bilməz, bilik fəal öyrənmə prosesində əldə edilə bilər.

Kimya dərslərində də müasir təlim texnologiyalarından istifadə etməklə təlim prosesinin keyfiyyətini daha da yaxşılaşdırıb yüksək nəticələr əldə etmək mümkündür.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası. Azərbaycan məktəbi, 2013, №5. s.129.
2. İsgəndərov İ., Azərbaycanın Ümum-təhsil sahəsində islahatlar. Kurikulum jurnalı, №3. 2010, 128 səh.
3. Süleymanova A., Fənn kurikulumlarında məzmun standartları. Bakı, Kövsər, 2008, 221 səh.
4. Həsənli B., Təhsilin inkişafı strategiyası və müasir dərslin təşkili problemləri. Azərbaycan məktəbi, 2014, №4. Bakı, s.158.

Н.М. Алиева

Роль современных технологий обучения в современном обучении

РЕЗЮМЕ

В статье содержится необходимая информация о тренировочных стратегиях современного образования, даются советы и рекомендации по вопросам, которые необходимо рассмотреть и решить в данной работе.

Ключевые слова: современные технологии, интерактив, ментальная атака, действие, мышление.

N.M. Aliyeva

The role of modern learning technologies in teaching process

SUMMARY

The article contains the necessary information about the training strategies of modern education, gives advice and recommendations on issues that need to be considered and addressed in this work.

Key words: modern technologies, interactive, mental attack, action, thinking.